

توسیپ ء و تگشی ء لڑ
شکائی درگیجگ ، چارمی چاپ

راستیں پھمگ ء باروء

ولاء براء اسلام ء تھا

عبد الفتاح بن صالح قدیش
الیافعی

سَنَد
SANAD

BI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمین والصلاة والسلام علی سیدنا محمد وآله وصحبه و من تبعهم یا
حسان الی یوم الدین وبعد:

ولاء گال ء براء، چہ گالان یکے کہ انوگیں دورے گشگ بیت ء گوستگین گرنے زانتکارے
دانشورانی میانے نام ء توارى نہ بوتگ. ء آسرے چنچو اے گیت ء بابتے پہ اڑے جنجال
امت ء ہترا بوتگ ء چنچو چہ ہونان کہ ولاء ء براء ہاترا ریچگ بوتگ ء چنچو چہ
ہیا ء ننگ ء مردمانی ایرجنگ بوتگ ء چنچو چہ مردمانی اے نام ء چیرے مال ء ملک
لٹ ء پُل ء برگ بوتگ انت. ء چنچو چہ دینی پھماں گون اے نام ء چیکا پیشدارگ ء
چنچو چہ مانایاں اے جارے چیرے شک ء بد زاہر کنگ بوتگ انت.

یل بیگ چہ مسلمان ء بُن ء ریشگے نہ دارایت

مسلمان ء وظیفہ ماں دگہ مسلمانے دیما دوستی، مہر ء کمک کنگ ء براسی انت
ء ماں مسلمان ء دیما، بدزانگ، یل دئیگ ء دژمنی مانی ء ردیس چیزے نہ دارایت.
انچوش کہ پروردگار گشیت: ﴿مومنین جنین ء مردین یکدگرے دوست ء کمک کارانت﴾ ء
انچوش کہ گشیت: ﴿بزان کہ مومن یکدگرے براس انت﴾ ء انچوش کہ ہاوندے رسول
ﷺ گشتگ: ((مومن ماں مومن ء دیما چو ساختمانے انت) گون وت تپاک.

ء انچوش ہاوندے رسول ﷺ ء گشتگ: (مومنانی مثال ماں مہر ء دوستی ء مہروانی گون
یکدگرے چو جسدی ء انت، گون وت تپاک.

اگان جست کنگ بہ بیت کہ مسلمانین مردمے گناہکارے اہل بدعت بیت؟ ماں پسوے
گشگ بیت: ما چہ کردانی کہ شریعت ء چہ درانت، بے زاری جارے یل دئیگ کنگ ء
آیان ء بد زانیس، نہ آئی جندے زات ء کہ (لالہ الالہ) ء کلمہ ہور انت. چیا کہ اے
بابت ء بازیس آیات ء روایتے ہست انت. انچوش کہ ہاوند گشیت: ﴿رہمت ء بانزلان
پہ مومنین منوگران جہل بیار، گڑا اگان چہ تنی گشتن ء ماں نیاورت اش، بگش: من چہ
چیزے کہ انجام دئیان بے زاران.﴾ (شعراء: ۲۱۶ — ۲۱۵). پروردگارے گشت: بگش من
چہ شما بے زاران. بخاری ء روایت ء تھا آتکگ کہ وھدے خالد ء چہ ردی ے بوت،
آ گران مہذبیں واجہ ﷺ ء گشت: پاکیس ہدا آ چیزے کہ خالد ء انجام داتگ من

پہ تئی نیمگ ء یل ڈئیگ ءی جارء جنان). بچارات کہ آ گران مہذبیس واجہ ﷺ ء نہ گشت: کہ من چہ خالدہ پہ تئی نیمگ ء یل ڈئیگ کنان. مان عبدالرزاق ء نوشتہ ہاں (ج ۱۱ ص ۱۸) آتکگ: ,, ابو قلابہ روایت کنت کہ ابودرداء چہ مردے کرا گوست کہ گناہے ء پلیت بوتگ ات ء مردم آئی ء بدگشگ ء اتنت، ابودرداء(رض) ء گشت: منا بہ گش ات اگان چاتے ء تھا بہ کپتیس، شما آ در نہ کنگ ات؟، آیان پسو دات: ہاں . ابودرداء(رض) ء گشت: گڑا وتی برات ء بد مہ گش ات ء چہ اللہ ء شکرء گرات کہ شمارا چہ اے مسیبت ء رکیبتگ. آیان جست کت: آیا آئی ء چہ زہر نہ ات؟ گشت: من چہ آئی کردان زہران چیاکہ اگان چہ وتی کردان دست بہ کش ایت منی براس انت.

گون گناہکاریں مسلمان ء تعامل دروشم

چہ بخاری پیم ء عمر بن خطاب(رض) ء(ج ۶ ص ۲۴۸۹) روایت کنگ کہ ہاوندء رسول ﷺ ء زمانگ ء مردے عبداللہ، حمارء نامء زانت اش کہ انچیس وهدء ہدائ رسولی ﷺ سے کند اینت ء ہدائ رسول ﷺ ء شراب ء ورگ ء بابت ء آئی جتگ ات، روچے آئی اش ہدائ رسول ﷺ ء گوراش آورت ء آ گران مہذبیس واجہ ﷺ ء حکم کت کہ آئی ء شلاک بجن انت. ہما وهدء مردے ء چہ آیانی تھا گشت: ہدایا بددعای بکن، چنکس آئی ء پہ شلاک ء جنگ ء کارانت!؛ ہما وهدءش ہدائ رسول ﷺ ء گشت: آئی ء بددعای مہ کن ات؛ ہدائ سوگند انت کہ من ء ستک انت آئی ء گون ہدا ء رسول ء مہر ہست،،

بخاری ء دگہ روایتے ء تھا آتکگ: ,, چوش مہ گش ات ء شیتان ء پہ آئی کمک ء مہ لوٹ ات،،

بچارات کہ چون آ گران مہذبیس واجہ ﷺ چون گون ہرنگریں مردم ء دیم پہ دیم باہندی کنگ و وتی ہمبلی گشتگ انت: ,, آئی ء بددعای مکن ات، کہ ہدائ سوگند انت من ء ستک انت کہ آ گون اللہ ء آئی ء رسول ء مہری است،، چوش مگش ات ء شیتان ء پہ آئی کمک ء مہ لوٹ ات،، بلکہ بگش ات (ہاوند تئی سرء رحم بکنت،) اے راست انت کہ پاکیب نبی گون ہرنہ زوریں مردم ء دیم پہ دیمی ء، گشگ جوانیس دلبڈئی سے ہیرے ہست ات کہ آیانی تہ ء ہست ات. چوشکہ اے صحاب مان سکر ء ہال ء تہ ء ایر انت، آ پاکیب واجہ ﷺ ہما ہال ء کہ آ اشکنت، پہ یات ء کار ایت کہ آ اللہ ء رسول ء دوست دارای. تا کہ گون گنہکار ء ہرنہ زوریں مردم ء دیم پہ دیم بیگ ء آیان ء یات بہ دنت ء دومی اے کہ گناہ ء ترک کنگ ء پیم ء تعامل پہ آدمرد ء کارگرگ شرتر انت، بزان کہ ترندی ء پہ زہر کنکی ء گون وت ڈرمنی ء زہری کار ایت.

ۛ اگان چو کہ گناہکارۛ خبر نہ زوریں مردم گوں ترندی ۛ ہبرۛ بہ زورایت، اے انچیس زاہری ہبر زوری یے ۛ چہ دلۛ تہ ۛ نہ انت، ہدایۛ رسول ﷺ ۛ گشتگ : ہرچیزے ۛ تہ ۛ نرمی بہ بیت، آئی ۛ شوک ۛ ڈولدار کنت ۛ ہر چیزے گشگ بیت، آئی ۛ ہراب ترانیت،، (مسلم) ۛ انچو دگہ روایتے ۛ گشتگ: ،، پہ مسلمان ۛ شَر نہ انت کہ گوں وتی براس ۛ چہ سے روچۛ گیش زہر بکنت،، (متفق علیہ)

دوستی ۛ دژمنی ۛ بَن پہ کسانیں چیزے ۛ سرۛ ہست انت.

اے دو آیاتانی تہ بچارات: ﴿بزان ات کہ مومن بکدگرۛ براس انت، گڑا براسانی میانۛ تپاک ۛ وشی ایر بکن ات.﴾ ﴿مومنین جنین ۛ مردین ہمدگرۛ دوست ۛ ہمبل انت﴾ ۛ انچو ماں اے حدیث ۛ فکر ۛ چارات: ،، مسلمان مسلمانۛ براس انت، ماں آئی سرۛ زلم شَر نہ انت، آئیۛ یل دئیگ نہ بیت ۛ آئی ۛ بد نہ کن انت،، صحیح مسلم. ،، ہر مسلمانۛ دگہ مسلمانۛ سرۛ ہون، مال ۛ ننگ حرام انت،، ۛ پہ اے بابت ۛ بازیں آیاتے آتکگ است. آیا چہ اے آیات ۛ روایتاں چیزے مایہ زے پہ مسلمانانی چنڈ جتا بوہگ پہ یگ مذہبے منسوب بوہگ ۛ ، حزب ۛ ہند ۛ دمگ ۛ بہ بیت ، ہست انت؟

ہچ وهد، بہ خدا! بلکیں مہرۛ دوستی ۛ کشک ۛ یاری رسینگ ، اسلام انت، ہرکسے ۛ مسلمان ۛ کلمہ پہ آئی جنگ بوت، بایدیں گوں آئی ۛ مہردوستی بکن ۛ پہ کمک ۛ بہ تچ، ہم چہ ایشی کہ ہر مذہب ۛ حزبے ۛ داروک بہ بیت ۛ چہ ہر ہندۛ دمگ ۛ ملکہ ۛ بہ بیت. ہدایۛ رسول ﷺ ۛ گشتگ : ہرکسے ۛ کہ گواہی دات چہ اللہ ۛ دگہ معبودے وجود نہ داریت ۛ دیم پہ مئے قبلہ ۛ نمازی کت ۛ چہ مئے حلاز کنگ اینانی وارت، آ مسلمان انت ۛ گوں مسلمان ۛ پاندگ ۛ نکسان ۛ شریک انت. بخاری. بلے باز اپسوزی یے آ انت کہ مروچی - نہ کہ دوری وهدۛ زمانگے - دوستی ۛ دژمنی کساس ۛ بن پہ مذہب گل ۛ سرزمین ۛ بندوک انت.

آیا یل دئیگ کپر چہ لوٹ ۛ دیم گوں تعامل ۛ دیم پہ دیمی انت؟

بازینے چہ مردماں ہمے گمان کن انت چہ کپر ۛ کفارۛ ، ہمے لوٹ انت کہ ما گوں آیاں بدیں ۛ ترندیں اخلاقۛ دیم پہ دیم بہ بئیں ۛ چہ ہرچیزے ۛ وش روی پیش مہ داریں، انوں بزان کہ اے ردیں برداشتے چہ قرآن کریم انت. جوانتریں کسے کہ ما اے بابت ۛ آئی ۛ وتی شان ۛ ایر کنیں ہما کس انت کہ قرآنۛ آیات آئی سرۛ نازل بوتگ انت.

ایش انت چه آیات ء روایانی بھرے کہ ماں تعامل گوں ابید ء مسلمانان کہ پہ مومنان دلرنج ء اذیت کنگ ء بوتگ ء محارب بوتگ انت. تھنا چمشانکے چه آیان گوں زندگی ء تپاکی داشتگ انت - چارء ٹپاس ایر کنیں.

هاوند ماں قرآن کریم ء گوں هارون ء موسی ء گشیت: ﴿ فرعون ء گورء به روات، اگان آ هبر نه زور ء به پرواه انت، گڑا گوں آئی ء په نرمی ء هبر به کن ات تا آ پنت بزورایت یا اے کہ به ترس ایت. ﴿ (طه: ۴۴ - ۴۳). ء انچوش هاوند گشیت: ﴿ آے پیگمبر ما ترا رھمت ء تاک تپه جهانیاںی هاترا دیم داتگ. ﴿ (انبیاء: ۱۰۷). ء انچوش گشیت: ﴿ گوں آیان په نیکتریں پیمے گپ ء تران بکن ﴿ (نحل: ۱۲۵) همے پیم ء گشیت: ﴿ گوں مردم ء گوں نیکی ء هبر بکن ات ﴿ (ابن عساکر، واقدی واموی درمغازی)

ماں سیرة نبوی ء وانیں کہ وهده اهل طائف آ مزن شانیں واجه ﷺ ء ش سنگ جن انت، کوهانی فرشته پیگمبر ﷺ ء درء کیت تاکه کوهان گوں آیان یک بکنت، بله آ مزن شانیں واجه ﷺ ء نه لوٹ ات ء گشت:،، من امیت داران کہ هاوند چه آیانی نسل ء کسے ء ودی بکنت کہ الله ء منوک به بیت ء کسے ء شریک مه کنت،، (مسلم) مکہ ء گرگ ء وهده چه صحابی ان یکے ء گشت:،، مروچی، جنگ ء هون رچگ ء روچ انت،، بله آ مزن شانیں واجه ﷺ ء گشت: نان، بلکیں مروچی مهرء دوستی ء بخشش ء روچ انت،،

وهده هداء رسول ﷺ مکہ ء گرگ ء چه پد مکہ ء شهرء ماں بوت، گشت:،، شما گمان کن ات کہ من گوں شما چه پیم ء دیم په دیم بان؟،، آیان گشت: تو مزن شانیں براسے ات ء مزن شانیں براسی یے زهگء، آ مزن شانیں واجه ﷺ ء گشت:،، به روات شما آرات ات،،

قریش ء کفاراز جنگ ء احد ء تها پنیانش پروشت ء سراش هون کت ء هپتاد نپر چه بیلان اے بگشان ناکواش حمز(رض) ء شهید کت، بله آ مزن شانیں واجه ﷺ ء دست چست انت ء اے دعای کت:،، آے هدا قوم ء به بخش، بزاں کہ اے نزان انت،، (صحیح ابن حبان)

وهده کہ آ مزن شانیں واجه ﷺ مدینه منوره ء آتک، گوں تپاکی زندگی یهودیاں گوں هور قول اش کار گپت انچوش کہ ابو عبید ماں الاموال ء کتاب ء ابن اسحاق ماں

مغازی ء آیان ء ذکر کنگ ء آیانی دروشم سیرة نبوی ء وفور گندگ بیت.

لهتیں چه سلف مان تعامل گون بیدء مسلمانان

حضرت عمر(رض) چه درے گورء روگ ء ات کہ دروازگء دپ ء یہودی یے پنڈگ ء ات، اوشاتنگ ء ء چوش توارى کت: من پیریں مردى آن ء كورى آن . عمرء جست کت: ترا کجام چیزء په پنڈگء پرماتگ؟ گشت: کسانیں لوٹےء. عمرء دست گپت ء آ پا گسء برت آئی ء چیزے دات ء مردمے په بیت المالء نگهبانء دیمی دات ء دستوری دات: په چشیں ء ہمیشی پیمیں بچارات، سوگند الله ء کہ ما انصاف عایت نه کرتگ ، بزان کہ ورنایبے وارنگ گڑا چون پیری ء وهدهء یل دئیں ، ء هما وهدی اے آیاتی تلاوت کت:

﴿ اِنَّمَا لَصَدَقَاتٌ لِّلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلُفَةُ قُلُوبِهِمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ (توبه: ۶۰) صدقه په پکیران انت ء مسکینان ء کارکنوکاں آیانی یکجاه کنگ انچوش په، مخالفانی دلء دست آرگ ء بندگانی آزات کنگ ء وامدارانی وامء دئیگ په هداء راه ء ء په مساپرء نیاز مندان آ فرضی یے انت چه هداء نیمء ء هدا حکیم ء زانتکار انت،، ء گشت: تنگ دست مسلمان انت ء اے چه اهل کتاب ء مسکین انت ء هما وهدی دستوری دات کہ چه آیای هچی مه گر انت.

خالد بن ولیدء مان قول ء قراءء په اهل ذمه حیره ء چوش نبشت: « هر پیر مردے ء کہ کار کنگ ء توان مه بیت، یاکه بیماری ء بلاهے رس اتگ ء یا اگاں مالدارے ء پکیرء تنگ دست بوتگ ء اهل دین آئی ء صدقه کن انت، جزیه چه آیای گرگ نه بیت ء آیانی لوگ مردمان چه بیت المالء هرچ ء نفقه ایر کنگ بیت تا وهدهے که مان سکی ء سوری ء اسلام ء کشک ء تھا انت.،، (الخراج ابو یوسف)

عمر بن عبدالعزیز ء په عدی بن اړطاه ء کاگده په اے نیگپ ء نبشت: وتی ٹک ء تھا بچار، هرکسے که پیری ء سندهء سال ء رس اتگ ء توانی نزور انت ء چه کارء روزگارء کپتگ ، په کساسے چه مسلمانانی بیت المال ء بهرے په آیای ایر بکن.

آیا گون کافرء دوستی گون یل دئیگ چه کفر پائندگ دارایت؟

مهرء دوستی مسلمانے ء گون بیدء مسلمانء په دین ء ی هاترا انت ء یا په دگه

چیزے ، اگان پہ دین ۽ ہاترا انت ، کہ کفر گشگ بیت ۽ بلہ اگان پہ دگہ پگرے ۽ بہ بیت ، اگان آئی مراد چہ شرعی دید ۽ حرامین کردے ۽ ناجائز بہ بیت، پدا ہم اے پیمیں مہرۂ دوستی حرام انت انچوش کہ مرے گون کافرے مہرۂ دوستی ات گون آئی حرامیں کارے کت ، بلہ اے حکم گون مسلمان ۽ کافرۂ یک پیم انت، انچوش کہ مردمے اگان گون مسلمانے مہرۂ دوستی کت فقط پہ اے ہاترا کہ آ کار نامشروع ۽ حرامے ۽ انجام بہ دنت اے دوستی حرام انت۔ بلہ اگان پہ دگہ مرادے کہ حرام مہ بیت گون آئی دوستی کت انچوش کہ سیادۂ وارسے ، آئی دوست بہ بیت یا کہ آئی ہاترا نیکی یے شری یے کتگ ، ماں اے پیم ۽ گون آئی ۽ مہرۂ دوستی جائز انت۔ ابن الوزیر ماں کتاب ایثار الحق علی الخلق (ص ۴۰۰) ۽ تھا نبشتہ کنت:

کردے کہ بالاجماع حرام انت، آ انت کہ تو کافرۂ ۽ پہ آئی کفرۂ گناہکاری ۽ پہ آئی ۽ گناہانی ہترا دوست بہ دارے نہ پہ دگہ مراد ۽ ہاترے چہ پیسرۂ وتی پائنگ ۽ ہترا یا نکسان ۽ چیردئیگ خوی خصلت جوانی یے کہ ماں آئی ۽ تھا بہ بیت۔ واللہ اعلم۔ ۽ انچوش ماں (۳۷۳/۱) ۽ تاک ۽ تھا نبشتہ کنت: چہ اداں متشدد یں مردم ماں باب ولا ۽ وبرا ۽ اجازت اش داتگ انت تا گون گناہکاریں مردم ۽ پہ خوی ۽ خصلت ۽ نیکی یے ۽ کہ آیانی تھا ہست انت مہرۂ دوستی بہ بیت اگان چہ کافرے ہم بہ بیت چوشکہ ابوطالب ماں یکے چہ دو قول ۽ مہرۂ پیگمب ۽ آئی پیسر چہ اسلام آرگ ۽

سندۂ دلیل مہر گون آیاں پہ بیدۂ دین ۽ ہاترا

۱۔ اے یک فطری کارے انت ۽ چہ آئی یل دئیگ راہے وجود نہ دارایت، انچوش کہ گون پت ۽ زہگ، دوست ۽، کسے کہ آئی ۽ ہک ۽ نیکیں کارے انجامی داتگ، اے فطری ۽ کدرتی انت۔

۲۔ ہاوند گشیت : ﴿ انک لا تہدی من احببتہ ولکم اللہ یہدی من یشاء ﴾ ، بزراں ﴿ ہما چیزے کہ تو زنانے ہرکس ۽ دوست دارے راہے بیارے، بلکیں ہاوند ہرکس ۽ بلوٹ ایت راہے کار ایت ﴾ (قصص: ۵۶) ہاوند ماں اے آیات ۽ تھا چہ پیگمب ﷺ ۽ گون ناکوۂ مہرۂ آئی راہ آرگ ۽ واہگ ۽ ہال ے دنت انگت ہم کہ آئی ۽ ایمان نہ باورت۔ ۽ چہ ایشی ۽ منظور : ﴿ من احببتہ ﴾ بزراں آئی ۽ دوست بدار۔

۱۔ ہاوند گشیت : ﴿ و من آیاتہ ان خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیہا وجعل بینکم مودۃ ورحمۃ ﴾ ؛ بزراں : ﴿ چہ آئی ۽ نشانان اے کہ پہ شما چہ (جنس) وتیگ ۽ ہمبل ے پیداگ کت تا گون اشان دل پہ دل یکجاہی بگرات، ۽ میان ۽ چہ مہر ۽ ہمدستی ودی کت ﴾ (روم/۲۱) ۽ زہرانت کہ گون اہل ذمہ جنیناں آروس کنگ جایز

انت، بلکین مہلوک ۽ دیدۂ ایش انت کہ گون اہل کتاب ۽ آروس اگان ہم چہ دارلحرب بہ بیت، جایز انت ۽ اے آیات ۽ درست زانگ بوتگ: ﴿والمحصنات من المومنات والمحصنات من الدین اوتوا الكتاب من قبلکم﴾؛ ﴿ ۽ گون پاک ۽ مومنیس ۽ پاک ۽ اہل کتابیں جنیناں آروس کن ات. ﴿(مائدہ: ۵). اے پیم، مشکل نہ انت کہ مسلمان ۽ مہرودوستی کتابی ہمسرے بیدۂ مسلمانے ۽ وتی دلۂ جاہ بہ دنت، بلکین اے فطری ۽ طبیعی کارے انت کہ آئی ۽ چیر دئیگ ۽ گندگ نہ بیت.

چہ بیدے مسلمان ۽ گندۂ گدار ۽ آئی ۽ لوٹ ۽ پسو دئیگ

انس بن مالک (رض) روایت کنت کہ یکے چہ یہودی ۽ جوانان کہ آمزن شانیں واجہی ﷺ ہزمت کنگ بیمار بیت، ہداء رسول ﷺ آئی ۽ گندک ۽ آتک ۽ سرۂ گورۂ نشت ۽ گشت: اسلام ۽ بیبا، آ جوان ۽ پت کہ اوداں ات، چارات. پت ۽ گشت کہ چہ ابوالقاسم ۽ ہر بزور. چہ ایشی آ جوان ۽ اسلام یاورت. ۽ ہداء رسول ﷺ وھدے چہ اوداں درآتک اے گالے چہ وتی زبان ۽ درکت: ,, زیباٹیس ہدای یے توسیپ انت کہ آئی ۽ چہ آس ۽ رک اینت,, (بخاری)

ہمے پیم انس (رض) گشیت: یک یہودی یے ہداء رسول ﷺ پہ نان جو و روگن ۽ دعوتی کت ۽ آمزن شانیں واجہ ۽ ﷺ آئی دعوت قبول کت,, (مسنداحمد) چار مذہبانی سرۂ چہ سند تعزیت بید مسلمان تپاکین دیدے دار انت.

وش روی ۽ شری گون بید مسلمان ۽ نزیکی ۽ آیانی ٹیکی یے ۽ دئیگ

ہاوندۂ ماں قرآن ۽ تھا گشتگ: ﴿لا ینہاکم اللہ عن الدین لم یقاتلکم فی الدین ولم یخرجکم من ديارکم ان تروہم و تقسطوا الیہم ان اللہ یحب المقسطین انما ینہاکم اللہ عن الدین فانتلکم فی الدین و آرجوکم من ديارکم و ظاہروا علی اخراجکم ان تو لوہم ومن یتولہم فاولئک ہم الظالمون﴾؛ بزاں: ,, ہدا شمارا چہ نیکی کنگ ۽ ہک ۽ رواج ۽ گون آیاں کہ شما ماں دین ۽ تھا، جنگ اش نہ کنگ ۽ چہ ملک ۽ دراش نہ کنگ، دیما نہ گپت ہدا کسے ۽ کہ پہ ہکۂ کار کنت دوستی دارایت. بیدۂ اے نہ انت کہ ہدا چہ دوستی کنگ ۽ گون کسے کہ گون شما ماں دین ۽ جنگ اش کنگ ۽ چہ ملک ۽ دراش کنگ یا در کنگ ۽ ہور بوتگ انت شمے دیم ۽ گپت ۽ ہرکس کہ گون آیاں دوستی بکنت چہ ستمکاران بیت,, (ممتحنہ: ۹: ۸)

عبدالله بن زبیر ماں اے آیات ۽ شان ۽ نازل بیگ ۽ گشیت: پہ اسم بنت ابی بکر ۽ بابت ۽ نازل بوتگ انچوش کہ ماتى قتیله ۽ نام ۽ عبدالعزى ۽ جنک به بیت اسلمى نیاورتگ ات، پہ ائى ۽ شیلانچ ۽ روگن ٹیکى یے آورت، اسماء ۽ گشت: من ٹیکى ۽ قبول نہ کنان تا وهدے کہ چه هدا ۽ رسول ﷺ ۽ اجازت نہ گپتگ منى لوگ ۽ مان مه بئى . آ وهدى عایشه (رض) اے سرگوست ۽ پہ هدا ۽ رسول ﷺ ۽ گشیت. همه وهد ۽ اے آیات نازل بیت: ﴿لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ...﴾ (تفسیرطبری) ماں صحیح بخاری ۽ آتکگ کہ اسماء ۽ گشت: منى مات هما وهدى کہ مشرک ات، منى نزدیک ۽ آتک من اے بابت ۽ آئى نزدیک ۽ چه هدا ۽ رسول ﷺ ۽ استفتا کت ۽ گشت: منى وهدے کہ لوٹوک انت، پہ منى نزدیک ۽ آتکگ، آیا گون آیا صلہ رحمى بکنان؟ هدا ۽ رسول ﷺ ۽ گشت: هان، گون مات ۽ صلہ رحمى بکن، ماں تاریخ ۽ تھا اے پیمیں باز انت کہ صلہ رحم ۽ تعامل گون بید ۽ مسلمان ۽ هماکس گون مسلمانان چه جنگ ۽ هون یچگ ۽ نہ آتکگ انت، گندگ بنت ۽ اے آیات ۽ پهمگ آیان ۽ هور کنگ بیت ۽ ما اے مثالانى بهرے ۽ گون ماں چیر ۽ پیش دارىں . یکے چه اشان ٹیکى ۽ صدقه ۽ دئیگ ۽ زورگ انت. ابن عباس ۽ چه هدا ۽ رسول ﷺ ۽ روایت کتگ کہ آ مزن شانیں واجه ﷺ چه اے آیات ۽ نازل بیگ ۽ پد: ﴿وَمَا تَنْفَقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا نَفْسُكُمْ وَمَا تَتَّقُونَ إِلَّا ابْتِغَالِ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تَنْفَقُوا مِنْ خَيْرٍ بَوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ﴾؛ بزاں: » ۽ هر چیزے نیکیں گون شما کہ بخش ا تپه شما انت ۽ پہ هدا ۽ رزاء هاترا مه بخش ات . ۽ هر چیزے کہ گون شما کہ بخش ات درست پہ شمارا پدا دئیگ بیت ۽ شمارا گون زم کنگ نہ بیت. آ مزن شانیں واجه ﷺ ۽ دستور دات هرکس ۽ صدقه به دئیت اگان چه گون هردینى ۽ به بیت. (تفسیر ابن ابى حاتم) سعید بن مسیب گشیت: هدا ۽ رسول ﷺ ۽ یک اهل یهودى لوگ مردمانى سر ۽ صدقه ئے کت. (الاموال ابو عبید)

بخاری ۽ مسلم ۽ روایت کتگ کہ عمر بن خطاب ۽ گدے پہ وتى یک براسے ۽ کہ شرک ۽ کفر ۽ تھا ات ٹیکى کت. علامه نوری ماں مسلم ۽ شرح (۳۹/۱۴) گشیت: (عمر آئى ۽ پہ براساں چه مات ۽ نیم ۽ کہ مشرک ات، گورا دات). اے درست همه بابت ۽ همه کار ۽ دید انت کہ صلہ رحم گون مشرکیں سیاداں ۽ شروى ۽ ٹیکى دئیگ پہ کفار ۽ جایز انت.

چه دگه دیمے بازىں چه بید ۽ مسلمانیں بادشاهاں چه کفار ۽ بید ۽ چه آیان آ واجه ﷺ ۽ را ٹیکى اش داتگ ۽ آ واجه ﷺ ۽ قبول کتگ انت. یکے چه ٹیکى ۽ بابت ۽ آیان مصر ۽ بادشاہ قبطى سات. انچوش کہ عایشه (رض) ۽ روایت کتگ کہ مقوقس، اسکندریه ۽ بادشاہ، یک سریمگے جام دارى ۽ یک جنین ۽ شکے پہ آ واجه ﷺ ۽

ٹیکسی کتگ. (طبرانی فی الاوسط)

ہمساہگ ء ہک ء شری ء دیمدرائی

یکے چہ اے بابت ء دیم درائی ء ہمساهگ ء ہک ء رعایت بید مسلمان انت. ہاوند گشیت : ﴿واعبدوا الله ولا تشرکوا به شیا وبالوالدین احسانا وبذی القربی والیتامی والمساکین والجارذی القربی والجار الجنب والصاحب بالجنب وابن السیل وما ملکتم ایمانکم ان الله لا یحب من کان مختالا فخورا﴾؛ (نساء: ۳۶) بزان : ,, ہدای بے منوک بہ بیئت ہج چیزے گون آئی ء شریک مکن ات ء گون پت ء مات ء سیاد ء وارسا ء یتیمان ء بے وسا ء سیادیں ہمساهگ ء ڈنی ہمساهگ ء بیل ء سنگت ء مساپر ء رھگوز ء بندگاں گون نیکی بکن ات ہرپیم ء ہدا تکبر ء مگروریں وت ء برزداروکاں دوست نہ دارایت,, مرادچہ ﴿والجار الجنب﴾ ماں یکے ء دوتفسیر: بید مسلمانیں ہمساهگ انت. چہ نوف شامی ء روایت بیتگ کہ گشیت: مراد چہ ﴿والجار ذی القربی﴾ مسلمان ء مراد چہ ﴿والجار الجنب﴾ بید مسلمان بیت انت. (تفسیرطبری)

عمرو بن شعیب ء چہ پت ء آئی چہ پیروک ء عمرو بن عاص ء روایت کتگ کہ ہدای رسول ﷺ گشتگ : ہمساهگ سے پیمے انت، یکے کہ چہ شمے سر ء ء دوہک ء یکے یک ہک ء یکے سے ہک دارانت، مسلمانیں ہمساهگ سیاد ء وارس، ہک ء اسلام، ہمساهگی ء ہک ء سیاد ء واری ء ہک ء شمئے سر ء دارایت ء آ کہ دو ہک شمئے سر ء دارایت، مسلمانیں ہمساهگ انت کہ اسلام ء ہک ء ہمساهگی ء ہک ء شمئے سر ء دارایت ء آ کہ یک ہکے دارایت، کافرین ہمساهگے کہ یک ہکے شمئے سر ء دارایت,, (طبرانی فی المسند الشامیین، و بیہقی فی شعب الایمان والتعاون مع غی المسلمین)

ہاوند گشیت : ﴿وتعاونوا علی البر والتقوی ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان واتقوا الله ان الله شدید﴾؛ (مائدہ: ۲) بزان : ,, ء یکدگر ء ہمراہی کن ات پہ نیکی ء پلگاری ء ہمراہی مکن ات پہ گناہ ء بدیں کرد، ء چہ ہدای بہ ترس ات بزان کہ ہدای ہزاب سک انت,, اے آیات اے گشگ ء بن گپ ء سر ء دلالت دارایت کہ ہمراہی ہمکاری پہ جوانیں کرد ء کارانی بابت ء بدیں کار ء کردانی گون کفار ء چوش ہم راست انت، بلکیں بنگپ ء اول ء آیات گون آیات دلالت دارایت. انچوش کہ مفسریناں گشتگ.

ہدای رسول ﷺ حلف الفضول ء بابت ء کہ قریش ء ماں جاہلی ء زمانگ ء آئی ء ماں ہمراہی کنگ ء بابت ء مظلوم کنگ بوتگ انت، گشت: ,, من پہ اهدے ماں دارابن جدعان زاہر بوتان ء دوست نہ بیت کہ ماں دیم پہ دیم ء پہ من سہر رنگیں ہشتہر بہ بیت ء اگاں ماں اسلام ء پہ چشیں کارے توار پر کنگ بہ بیت، آئی ء اجابت کناں ,,

(مسند حمیدی و طحاوی).

ء انچوش آواجه ﷺ ء ماں صلح حدیبیہ بابت ء گشت : ,, اگان قریش منء په کارے ء نیم ء کہ آئی ء تھا حرمت اللہ ء تعظیم کن انت ، بلوٹ انت پہ آیاں پسواش دیاں ,, (بخاری)

توسیپ ء مزنی بیدء مسلمان ماں شری یے کہ آیانی دیم په دیمء وجود به دارایت

بازینے چه مردماں گمان کن انت کہ توسیپ بیدء مسلمان په شری ے هاترا کہ آیانی تھا هست گوں ولا وبراء عقیدہ ء پاندگے دارایت ء تردیدے نہ انت کہ اے برداشت رد ء نادرست انت، چوشکہ هاوند گشیت: ﴿ولا یجرمنکم شان قوم علی الا تعدلو اعدلوا هواقرب للتقوی﴾ (مائدہ: ۸) بزان : ,, ء بار مکن انت شمارا گل ے دژمنے بزان کہ عدل مکن ات، عدل کن ات کہ آنزدیک تر انت په پرهیزگاریء (اے آیات ء بن بنگ پیہ بیدء مسلمانانی بابت ء انت، بلکیس هاوند بیدء مسلمانان کہ آیانی تھا شری ء نیکی یے خصلت هست انت ، ء هنجوش هداء رسول ﷺ ء صحابه (رض) بابت ء توسیپ ء مزنی ایرکتگ انت.

هاوندء ماں قرآنء گشتگ : ﴿ولتجدن افریهم موده للذین امنوا الذین قالوا انا نصاری ذلک بان منہم قسیسین ور هبانا وانہم لایستکبرون﴾؛ (مائدہ: ۸۲) بزان : ,, ء چوش کہ ودی کن ات اشانی نزدیک تریناں په دوستی گوں مومنان آیاں کہ گشتگ اش ما نصارا ایں ، اے په اے هاترانت کہ بازینے چه اشان کشیش ء راہب انت ء زاهرانت کہ آتکر نہ کن انت,, ء انچوش هاوند گشیت: ﴿لیسوا سوا من اهل الكتاب امه قائمہ یتلون آیات اللہ انا ء الیل وهم یسجدون﴾ (آل عمران: ۱۱۳) ، بزان : اهل کتاب درست یک پیم نہ انت گلے په هداء راہ ء اوشتاتگ انت ء هداء آیاتء، شپانی دل ء تلاوت کن انت ء سجدہ کن انت,, ء انچوش گشتگ : ﴿ومن اهل الكتاب من ان تامنہ بقضاریوده الیک﴾ (آل عمران: ۷۵)، بزان : ,, چه اهل کتابان کسے هست کہ اگان آئی ء امین بزانه ء قنطاری په آئی ، به دئے آئی ء پدا په تو واتر کنت,,

وهدے هداء رسول ﷺ ء ماں مکہ ء همراهی دیست انت کہ چه کفار ء نیم ء هزاب ء رنج ء دیمپان انت ء نہ توانت آیاں یاری بکنت ، گشت: اگان دیم په حبشہ ملکء برو ات سپر کن ات ، ماں اودان بادشاہے هست انت کہ هچ کس آئی ء ملک ء تھا زم ء رنج نہ کش ایت. ء وهدے په بادشاہ ء هاگماں کاگدی نبشت، آیان ء په ادب دیمء آیان توری کت. انچوش کہ پارس ء روم ء پادشاهانی کاگدی اے پیم نبشت: (بسم اللہ الرحمن الرحیم ، دیم په هرقل، مزنیس روم ء بادشاہ، دیم په کسری ، ایران ء بادشاہ.(گوں هم تپاک)

امام احمد مان وتى مسندہٴ تھا آثار صحابہ بابت آرتگ: ام سلم (رض) گشیت : وهدے ما حبشه ۽ سرزمین ۽ سپر کت ۽ پہ ہمساهگی ۽ جوانترین ہمساهگ نریک ۽ ات انت، نجاشی ۽ مارا پہ دین ۽ بابت ۽ ایمن کت ۽ نہ کہ کسے مارا اذیت بکت اللہ ۽ عبادتیں کت ۽ چیزے کہ مارا بہ رنجین ایت چه آباں نہ اشکت ۽ وهدے اے ہر قریش ۽ گوشاں رس ات.

ہمے پیم ماں صحیح مسلم ۽ آتگ: مستور قریشی ماں عمرو بن عاص ۽ گشت: من چه ہدائ رسول ﷺ ۽ اشکتگ کہ گشتگ: ,, کیامت وهدے چست بیت کہ روم ۽ مہلوک گیش بیان بہ بنت. آ وهدی عمرو بن عاص ۽ گشت: انان ۽ کن چه گشے، مستورد ۽ گشت: من چیزے گشگ آن کہ چه ہدائ رسول ﷺ اش کتگ ۽ گشت: اگاں بگشاں کہ آیانی تھا چار خصلت ہست انت، آیان فتنہ وهدے سپر کنوکیں مردم انت ۽ مصیبت ۽ وهدے چه درستان کمتر بیمار بنت ۽ باہند کنگ ۽ پہ نزدیک تریں پد ۽ مردم ۽ جوانترین آیانی مردم مسکین ۽ گریب ۽ یتیم ۽ بے وسین انت. پنچمی آ اے ڈولدار ۽ نیک انت آ ایش انت کہ زلم ۽ دیم ۽ دیمگیر انت.

حسان بن ثابت ۽ موتک ماں مطعم بن عدی ۽ گم ۽

مطعم بن عدی ماں کفر ۽ ہال ۽ تھا چه دنیا ۽ شت، بلہ چه ایشی ہم حسان بن ثابت (رض) ۽ گشت: ہدائ سوگند ماں سوگ ۽ موتک گشاں ۽ اے پہ آ دیم ۽ بوت کہ وهدے ہدائ رسول ﷺ چه طائف ۽ سپر ۽ واتری کت، آ پناہی دات. چه اے دیم ۽ آئی بابت ۽ چوش گشت: (سیرہ ابن ہشام، فتح الباریف سیراعلام النبلاء، البدای ۽ النہایہ)

دین ۽ مذہب ۽ پاگپانی وانگ ۽ آزاتی ۽ آ چیزے کہ ماں دین اش راست انت

یکے چه اہل ذمہ اہد ۽ کرارانی تھا ایش انت کہ مسلمان دینی پاگپانی منوگری ۽ عبادت ۽ مجلساں کہ آ وتی دین ۽ زان انت، انچوش کہ ناقوس ۽ جنگ معابدانی تھا، تورات ۽ انجیل ۽ وانگ، اچوش کہ مسلمانانی دیم ۽ چیزے زاہر کنگ گیشی مہ کن انت، اہد ۽ ذمہ پہ اے مانا انت کفار گون کفرانی ہماہی ۽ ش جزیہ بہ دینت ۽ انچوش اہل ذمہ مسلمانانی دینی جارانی تھا گیشی مہ کن انت. ۽ اے فقہانی تھا یک ہوریں کارے انت ۽ پہ گیشترین تفصیل ۽ چیرے دانگیں کتاباں بچارات.

(حاشیہ بن عابدین ماں فقہ حنفی ۲/۲۷۲، حاشیہ دسوقی فقہ مالکی ۲/۲۰۴، مغنی المناج

فقہ شافعی ۲۵۷/۴، کشاف القناع فقہ حنبلی ۱۲۷/۳)

انچوش فقہ ہاں تپاکیں دیدے دارانت چوش کہ اے اجازت ء دارانت کہ خنزیر ء خمر ء ساڑہ زمیل کار گپت کن انت ء رمضان ء روچاں بہ ورانت ء مجوسی گوں وتی محرمان نکاح بکن انت ء دگہ کار کہ ماں دینان اش راست انت.

(فتح القدیر ماں احناف ء مذہب ء ۳۰۰/۵، نہایہ المحتاج فقہ شافعی ۹۳/۸، الزرقانی علی خلیل فقہ مالکی ۱۴۶/۳، کشاف القناع ۱۲۷/۳)

بلہ اے کہ آیان اجازت نہ انت کہ مسلمان ء دیم ء زاهر بکن انت ء یا آئی ء مسلمانے ء وارین انت ء اے پہ چاگردے ایمن دارگہ ہاترا انت ہمے پیم کہ مسلمانے روچگ ء دپوچ کنت اجازتی نیست کہ مردم ء دیم ء بہ وارت. فقہانی دلیل اے بابت ء، اهدنامہ ء تعامل آ واجہ ﷺ گوں نجران ء مسیحیان ء مدینہ یہودیان ء اهدنامہ انت کہ صحابہ (رض) ملکانی گرگ ء وهدء گوں بیڈے مسلمانان کار گپتگ.

پہ بیڈے مسلمانان دعا

نوشته کار ابن ابی شیبہ ء ماں کتاب ء بہرے ماں یہودی و نصرانیان بابت ء ایرکتگ ء ماں آئی تھا چیزکے چہ روایتان ء آثاران صحابہ ہانی ذکر کتگ چہ اے گال ء کہ یک یہودی ء ہشتے پہ آ واجہ ﷺ ء دُشت، آ واجہ ﷺ ء پہ آئی اے پیم ء دعا کت: یا ہدا آئی ء ڈولدار بکن، ہما وهدی مودی سیاہ بوت انت. ابراہیم ء گشتگ ات: یہودی مردے آ واجہ ﷺ ء درگاہ ء آتک ء گشت: ہاوندء درء پمن دعاکن، ہداء رسول ﷺ ء اے پیم دعا کت: ہاوندء زہگ ء ماہ باز جان ء سالم ء توان بخش ء امرء دراج کن. ء انچوش ابراہیم ء گشتگ: مشکل نہ انت کہ پہ یہودی اے پیمیں دعا بہ کن ات ء بہ گش ات: ہاوند ترا ہدیت بکنت. چہ سعید بن جبیر ء چہ زورگ بوتگ کہ گشتگ: اگان فرعون من ء بہ گشیت: ہاوند ترا برکت بہ بخش ایت: من گشاں: ترا ہم برکت بہ بخش ایت.

بخاری ماں ادب الفرد (ص ۲۸۱) چہ سعید بن جبیر چہ ابن عباس (رض) روایت کنت گشیت: اگان فرعون من ء بہ گشیت: ہاوند ترا برکت بہ بخش ایت: من گشاں: ترا ہم برکت بہ بخش ایت اے بزان کہ فرعون مرتگ.

پیسرء چہ ذکر کتگ کہ وهدے قریش ء کفاران آ واجہ ﷺ اش ٹپی کتگ، پہ آیان دعای کت ء گشت: یا ہدا! قوم ء ہدایت بکن، چیاکہ آیان نزان انت. ء انچوش ہداء رسول ﷺ

پہ ابو جہل ؓ عمر بن خطاب چہ اسلام ؓ آرگ ؓ پیسر دعای کت ؓ گشت : ,, یا ہدا! اسلام ؓ چہ یکے دوستریں اے دو نپراں وتی نزدیک ؓ، عمر بن خطاب یا ابو جہل بن ہشام ؓ یاری بکن..

مان اے بابتء مان سیرہ کتاب ؓ تھا بازیں دروشم ہست انت کہ ما پہ ہمے کساس ؓ سند کنیں .

آیا لہتیں پشت کنگز تعامل ؓ وھدء گوں بیدء مسلماناں پہ لہتیں تپاکی ؓ پاندگ ؓ ہاترا گوں ولاء ؓ براء عقیدہ ؓ پرک ؓ پیر کن انت؟

اداں بھرے چہ نبی ؓ مواضع ؓ ذکر کنگ بیت کہ آ واجہ ﷺ ؓ پہ لہتیں شرعی تپاکی مان سیاست ؓ چہ لہتیں کارء پدء شتگ ؓ ما دو بابت ؓ ذکر کنیں :

۱- آ چیزے چہ ہدء رسول ﷺ ؓ مان احزاب ؓ جنگ ؓ سرء کپت ؓ لوٹ ات چہ یک سوم مدینہ محصولاں پہ قطفان ؓ ٹک ؓ بہ دنت تا چہ جنگ ؓ میدان ؓ پشت ؓ بروانت. (مصنف ابن ابی شیبہ ۴۲۰/۱۴ و مصنف عبدالرزاق ۳۶۷/۵)

صالحی مان کتاب ، سبل الھدی والرشاد ۳۹۹/۴ ؓ نبشتہ کنت: آ واجہ ؓ ﷺ آیان ؓ رھدبری کت اگان تپاکی یے پہ مسلماناں ہست ات.

۲- آ چیزے چہ ہدء رسول ﷺ ؓ مان حدیبیہ ؓ تپاکی ؓ دیمء آتک چہ ایشی ؓ پیسر کہ (بسم اللہ الرحمن الرحیم) ؓ انچوش (رسول اللہ) چہ اھدنامہ ؓ پاک کنگ بہ بیت ؓ اے سالء عمرہ انجام نہ دئیگ ؓ پہ مکہ ؓ واتر کنگ ؓ ہر وھدے مردمے مسلمان بوت ؓ پہ آ واجہ ﷺ ؓ درگاہ ؓ آتک آئی ؓ پدا کفارء دیم دئیگ بہ بیت ؓ اگان مسلمانے کافر بو تپہ کفارء شت آ دیم پہ مسلمان ؓ واتر کنگ مہ بیت. ؓ ہدء رسول ﷺ ؓ ابو بصیر ؓ پہ کفارء دیمے دات وھدے اھدنامہ ؓ چہ پد حدیبیہ پہ مدینہ ؓ سہر کت ؓ ابو جندل چوش کہ سپری کنگ ات ، مان مدینہ اش دست نگپت. (بخاری ۹۷۴/۲).

والحمدلله رب العالمین والصلاہ والسلام علی سیدنا محمد وآلہ وصحبہ اجمعین

عبد الفتاح بن صالح قدیث الیافعی الیمن- تریم

توسیپ ء و تگشی لڑ

هداے رسول (ص) ء گشت: اے علم ء چہ ہمک پدمنتگیناں، عادل اش زورانت ء آئی ء گش انت افراطگر ء گوں اهل باطلان هور ء تاویل ء جاهل یات اش کن انت.

لهتیس چہ بے راہیں پگرء واهنداں هاوند سبحانء کلام اش پہ ڈولے زانتگ اش کہ یک پییم گوں علمی منهج چہ سلف صالح ء موروث نبوتگ ء گوں مراد ء پروردگارء وحی ء مزنیں ارزشتاں نه انت

ء آیان لهتیس چہ آیاتاں چہ کہ ماں کاپرء هاترا نازل بوتگ انت، آیان ء مسلمانانی سرء بار کن انت.

ء چہ آیاتے کہ خاصیں دروشم ء استثنا نازل بوتگ انت، درستان هکم شنگ کتگ ء پروردگارء کلام ء مانایا توسیپ کتگ پہ انچیں پییمے کہ چہ آئی ء رسوخ ء یا ردیں زانتء جوڑشت ء ردیں اگل ء پگر پہ درستیں مسلمانان بوتگ ء ماں آئی ء آسرء کردء رواجانی تھا نوک بیان بوتگ کہ هچ نزدیکی سے اسلام ء مبینء نیگراه ء نه دارایت.

اے درزء تھا گیانی لڑے گوں مانی ء توسیپ ء قرآن کریم ء آیاتء چہ اے پگرء واهندانی نیم ء بے راه ء پچیں آئی ء انفصال چہ مزن شانیں پیگمبر (ص) پگر ء گرافهذیبیں اصحاب ء سلف صالح ء شریعت غرا پچاروک بئیں.

۱ - حدیث مشهور صححه ابن عبد البر ، وروي عن أحمد بن حنبل ؛ أنه قال : هو حدیث صحیح .